

УДК 726:27–523.42(477.52) «1947»

Ю.А. Шшикіна

ДОЛЯ ПОКРОВСЬКОЇ ЦЕРКВИ с. ГОДУНІВКА ГЛУХІВСЬКОГО РАЙОНУ У ПОВОЄННІ РОКИ

Процес плондрування української архітектурної спадщини за радянської доби умовно розділяється на кілька етапів. Перший етап пов'язаний з колективізацією і створенням «сталінських колгоспів»; другий етап, що тривав упродовж 1934–1939 рр., ознаменувався руйнуванням соборів і монастирів у Києві, Полтаві, Одесі, Кам'янці-Подільському та інших містах; на наступному етапі, що вкладається в хронологічні межі Другої світової війни, відбувалася ліквідація низки визначних церковних і цивільних пам'яток; черговий (післявоєнний) етап озолосив новий наступ на релігію і Церкву. В хронологічні межі означених етапів закономірно вписується послідовність руйнації культових споруд м. Глухова.

На тлі загальнодержавних тенденцій у релігійних стосунках держави і церкви особіно стоїть питання відновлення богослужінь у Покровській церкві с. Годунівки Глухівського району у повоєнний час. Мова йде про відповідне клопотання вірян Покровської релігійної громади (1947 р.) до обласних владних структур. Надання дозволу на проведення богослужінь у церкві у цей час є, найімовірніше, винятком з правила, який підтверджує тезу, що прийняття рішень на місцях (як позитивних, так і негативних) у великій мірі залежало від особистої позиції керівника, який відповідав за означений напрямок роботи.

До наукового обігу вперше вводиться архівний документ, в якому міститься цікава інформація щодо технічного стану Покровської церкви с. Годунівки у повоєнний час, проведення необхідних ремонтних робіт, статистичні дані щодо кількості релігійної громади, проведення богослужінь тощо. Побіжно згадується доля церкви упродовж другої половини ХХ ст. до сьогодні.

Ключові слова: Глухів, етап, пам'ятки, історико-культурна спадщина, церква, клопотання, релігійна громада, влада, рішення, висновок, документ.

При тоталітарному режимі, коли держава повністю контролює усі сфери життя суспільства, чи не найбільш вразливою після людини стає історико-культурна спадщина як носій самоідентифікації нації. На тлі величезних масштабів репресій української інтелігенції і духовенства у 1932–1933 рр., Голодомору, загибелі мільйонів українців у Другій світовій війні, втрата об'єктів культурної спадщини здається менш трагічним явищем. І все ж таки, аналізуючи минуле, маємо висновки, що національна культура жодного іншого народу в Європі не зазнала таких системних руйнувань, як в Україні за радянської доби.

Протягом ХХ ст. цілеспрямована великодержавна політика була сфокусована на згубу об'єктів культурної спадщини, які були віхами національної історії, становили каркас духовності українського суспільства. Серед досліджень питання охорони культурної спадщини в Україні слід згадати роботи В.І. Акуленка [1], В.В. Вечерського [2], Т.Б. Геврика [3], О.О. Нестулі [4], М.В. Сирохмана [5] та інших учених.

Процес плондрування української архітектурної спадщини за радянської доби умовно розділяється на кілька етапів. Перший етап пов'язаний з колективізацією і створенням «сталінських колгоспів», коли у 1928–1933 роках було спалено чи розібрано на дрова безліч дерев'яних парафіяльних церков XVII–XVIII ст. по селах і містечках, зруйновано чи виснажено у повітря чимало мурованих храмів. На цьому етапі рішення про нищення об'єктів архітектурної спадщини ухвалювалися

місцевими органами влади.

Другий етап ознаменувався руйнуванням соборів та монастирів у Києві, Полтаві, Одесі, Кам'янці-Подільському та інших містах. Цей етап тривав упродовж 1934–1939 років. Найважливіші рішення при цьому ухвалювалися на найвищому рівні – через Політбюро Центрального комітету Комуністичної партії (більшовиків) України.

Руйнування, спричинені бойовими діями під час Другої світової війни, дозволили комуністичному режиму позбутися ще низки визначних церковних і цивільних пам'яток, при цьому звинувативши в їх знищенні німецько-фашистських окупантів. У повоєнні роки відбувся черговий етап, коли керівництво Радянського Союзу оголосило новий наступ на релігію і Церкву.

В хронологічні межі означених етапів закономірно вписується послідовність руйнації культових споруд м. Глухова: у 1930-х роках знищено дзвіниці Троїцького собору і Спасо-Преображенської церкви, церкви на Веригині та Білополівці; у 1941 р. разом із місцевим архівом спалена єврейська синагога; у 1960-х роках висаджено у повітря Троїцький собор, зруйновано каплицю на місці гетьманської Анастасіївської церкви.

Нещодавно науковцями Національного заповідника «Глухів» у Державному архіві Сумської області (далі – ДАСО) були знайдені документи (рішення органів державної влади повоєнних років), які можна вважати винятком з існуючих натоді правил. Мова йде про клопотання (квітень 1947 р.) віруючих с. Годунівка Глухівського району щодо відкриття церкви у селі до Виконавчого комітету Сумської обласної ради депутатів трудящих, зокрема до відділу у справах православної церкви, що ухвалював рішення стосовно надання приміщень для церков та молитовних будинків.

Глухів по праву вважається провідним історичним містом України, однією з її колишніх гетьманських столиць. Його округа має великий природний та історико-культурний потенціал. Серед населених пунктів, в яких є пам'ятки культурної архітектури, слід назвати с. Годунівку з мурованою Покровською церквою (1771 р.) – унікальною пам'яткою XVIII ст. з виразними рисами барокової стилістики [6, с. 76].

Перша історична довідка на годунівську церкву була складена Олегом Корнієнком. Автор зазначає, що згідно «Списку наявних у Малоросійській губернії селищ 1799–1801 років», цей населений пункт у кінці XVIII ст. мав статус села (вказує на наявність церкви), в якому мешкало 100 душ. Церква в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці була споруджена в 1736 р. (існують дані щодо будівництва церкви у 1771 р. І.П. Коробкою – авт.). Будівничою храму, згідно місцевих переказів, виступала «бариня Туманова (чи Туманська)». Мова, скоріш за все, йдеться про відомий рід козацьких старшин Туманських. До церковного приходу входили села Хотминівка, Годунівка, Москаленкове, Клочківка.

Свято-Покровська церква була закрита у 1917 р. За часів німецької окупації в 1942 р. майже рік в храмі

здійснювались богослужіння. У 1960 р. церква була знову закрита. За часи запустіння храм прийшов до аварійного стану. У 2000 р. розпочалась реконструкція храму (будівельні роботи здійснювало ТОВ «Велетень») [7, с. 422].

У Центральному державному історичному архіві України, м. Київ (далі – ЦДАК) зберігаються сповідні розписи Покровської церкви за 1770 р. [8] та за 1778 р. [9]. Також важливим джерелом інформації з історії годунівської церкви є метричні книги, що знаходяться у фондах ЦДАК та ДАСО. Найстаріша з них датується 1781 р. [10], найпізніша – 1918 р. [11].

Повертаючись до клопотання вірян годунівської релігійної громади 1947 р., слід зазначити, що перед прийняттям рішення справа пройшла ряд інстанцій, після чого Виконком Сумської облради депутатів трудящих виніс ухвалу наступного змісту: «Учитывая, что в с. Годуновка, Глуховского района имеется типовая церковь, сохранившая свой как внешний, так и внутренний вид, никем и ничем не занята и по заключению техника это здание вполне исправное, а также принимая во внимание значительное количество верующих, исполком Облсовета решил: ходатайство верующих с. Годуновка, Глуховского района об открытии церкви в с. Годуновка – удовлетворить» [12, с. 24]. Підписали документ Голова та Секретар Виконкому Сумської облради депутатів трудящих А. Абрамов і П. Четверик.

Щоб надати відповідний висновок, була складена детальна довідка, у якій з'ясувались подробиці стосовно чисельності релігійної громади, необхідності здійснення відправлення культових треб та умови їх виконання. Довідку завірив Уповноважений Ради у справах православної церкви при Сумському облвиконкомі Т. Носуленко, що дало підставу дати позитивну відповідь: «Считаю, что ходатайство... подлежит удовлетворению» [12, с. 26]. Подаємо довідку мовою оригіналу [12, с. 27].

Справка

к заключению об открытии церкви в с. Годуновка, Глуховского района, Сумской области

Вопросы	Ответы
1. Кто фактически является инициатором ходатайства об открытии церкви: ФИО, год рождения, род занятия в данное время и в прошлом, где проживает, при каких обстоятельствах возникло ходатайство, имеет ли инициатор заявления личные корыстные интересы и его отношение к церкви в прошлом.	Инициатором об открытии церкви является староста общины верующих Золотарёв Алексей Артёмович, 1888 года рождения, колхозник, в прошлом крестьянин-середняк, житель с. Годуновка. В прошлом также верующий. В настоящее время в общине не состоит и старостой не работает.

Покровська церква у с. Годунівка. Сучасний вигляд

2. Имеется ли в данном населённом пункте действительно значительная группа и в чём выражается настойчивость ходатайств в различные органы, личные посещения и т. д.	В мае 1946 года верующими за подписью 347 человек подано ходатайство об открытии церкви, заверенное председателем и секретарём сельсовета. В июле 1946 г. прилагаемое заявление подписало 20 чел. Два раза приезжали в г. Сумы в 1946 г. с ходатайством об открытии церкви.
3. В каком состоянии находится здание церкви и акт о техническом состоянии здания составлять, если возможно, с привлечением специалистов.	Здание церкви находится в исправном состоянии, но требует текущего ремонта. Технический акт прилагается.
4. Какова ориентировочная стоимость ремонта здания и благоустройства церковного участка, имеется ли согласие группы верующих на производство ремонта.	Ориентировочная стоимость ремонта здания церкви и благоустройства церковного участка 30 тыс. руб. Община такими средствами не располагает.
5. Имеется ли возможность предоставить для служителя культа необходимую жилплощадь, кем или чем занята церковная сторожка.	Священник может арендовать жилплощадь у кого-либо из верующих. Сторожки при церкви нет.
6. Совершаются ли среди жителей этого населённого пункта или ближайшей местности богослужения незарегистрированным духовенством, где производятся общие молитвенные собрания; какое, примерно, количество верующих посещает эти молитвенные собрания.	Не совершается.
7. Когда и по решению каких советских органов данная церковь была закрыта.	Точная дата закрытия церкви не известна, так как она перестала функционировать из-за отсутствия священника и верующих.
8. Количество функционирующих церквей в районе и расстояние до ближайшей действующей церкви, указав название населённого пункта и название церкви или молитвенного дома.	В районе имеется 14 функционирующих церквей и молитвенных домов. Расстояние от с. Годуновки до ближайшей действующей Успенской церкви в с. Берёза – 6 км.

У довідці, підписаній Секретарем виконкому Глухівської райради депутатів трудящих (прізвище не вказано) і Головою виконкому Глухівської райради депутатів трудящих Якимцем, на друге питання була дана відповідь, що годунівська релігійна громада віруючих складається із 20 осіб, а у відповіді на шосте питання було зазначено, що «в 1946 г. было проведено несколько служб и одна панихида. Верующих присутствовало 15–20 человек. Приглашался священник из с. Берёзы и из Конотопа» [12, с. 28].

І вже 28 квітня 1947 р. Уповноважений Ради у справах Православної Церкви при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР П. Ходченко, у свою чергу, надсилає рішення та висновок по клопотанню на розгляд і остаточне рішення цього питання до Ради у справах Православної церкви при Раді Міністрів СРСР у Москві, де зазначав, що зі свого боку проти рішення Сумського облвиконкому не заперечує, додавши до цього листування на 9-ти аркушах.

Післявоєнна релігійна ситуація в Україні мала свою специфіку порівняно з іншими союзними республіками, оскільки на її теренах існувало багато громад, які з'явилися в період гітлерівської окупації. Окупаційна влада не заперечувала, а іноді навіть виступала ініціатором відновлення діяльності закритих більшовиками церков. Після визволення України означені православні храми продовжували функціонувати й далі. Крім того, після Львівського собору 1946 р. під контроль лояльної радянському режимові РПЦ було поставлено більше трьох тисяч громад, і загальна чисельність парафій Української Православної Церкви станом на 1 січня 1947 р. становила 8815 (52 % з них відкрито в період тимчасової окупації України) із 13813 громад, зареєстрованих на той час у СРСР [13, с. 43].

Однак, попри високу активність вірян, місцева влада у вирішенні питання використання релігійних споруд надавала перевагу їх пристосування під об'єкти громадського призначення (наприклад, клуби), і такі випадки на той час траплялися дуже часто. Інколи місцева влада, забираючи у віруючих храми, обіцяла, що це – тимчасове явище, а приміщення ненадовго використовуватиметься для господарських потреб. Насправді ж храм закривався на тривалий час, подекуди – назавжди. Нестача приміщень для здійснення релігійних потреб і обрядів спонукала віруючих звертатися до державних інстанцій із заявами та скаргами.

За роки радянської влади знищено безліч храмів, духовної літератури, церковних атрибутів і, особливо, святих ікон. Досліджуючи авторитетне джерело з церковної історії Чернігівщини «Календарь Черниговской епархии на 1891 год», в розділі «Список чудотворных и особо почитаемых икон в пределах Черниговской епархии» можемо знайти перелік шанованих ікон, що знаходилися у Глухівському повіті. Серед них особливе місце посідає Смоленська ікона Божої Матері (чудотворна), яка знаходилась у Покровській церкві с. Годунівка [14, с. 133].

Упродовж свого існування храм багато разів перебудовувався. Незважаючи на те, що за радянської

доби верхи були знищені, а декор збитий, церква у своїх конструктивних особливостях зберегла хрестоподібну форму з одним великим і чотирма сусідніми малими куполами. Особливістю куполів є те, що вони чотиригохскатні, з плескатою верхівкою. Наразі Покровська церква у с. Годунівка Глухівського району відновлена і продовжує використовуватись виключно для культового призначення.

ДЖЕРЕЛА

1. Акуленко В.І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990). Київ : Вища школа, 1991. 274 с.
2. Вечерський В.В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. Київ : НДІПТІАМ, 2002. 592 с.
3. Геврик Т. Дерев'яні храми України: шедеври архітектури. Нью-Йорк: Український музей, 1987. 112 с.
4. Нестуля О.О. Доля церковної старовини в Україні: 1917–1941 рр. Київ, 1995. 216 с.
5. Сирохман М.В. Втрачені церкви Закарпаття. Торонто–Ужгород, 1999. 124 с.
6. Вечерський В.В. Найвизначніші архітектурні пам'ятки північної Глухівщини. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Вип. 7. Київ–Глухів, 2008. С. 73–79.
7. Звід пам'яток історії та культури України. Сумська область / гол. ред. В. Смолій. К., 2017. С. 856.
8. Центральний державний історичний архів, м. Київ (далі – ЦДІАК), ф. 127, оп. 1015, спр. 57.
9. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1016, спр. 53.
10. ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 663.
11. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО), ф. 1190, оп. 3, спр. 268.
12. ДАСО, ф. р-2196, оп. 12, спр. 10.
13. Религиозные организации в СССР в годы Великой Отечественной войны (1943–1945 г.). *Отечественные архивы*. 1995. № 3. С. 43.
14. Заїка В.В. Святині Глухівщини. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Вип. 7. Київ–Глухів, 2008. С. 132–133.

Shyshkina Yu.A. The fate of the Pokrovska church in the village Hodunivka of Hlukhiv district in the post-war years

The process of plundering the Ukrainian architectural heritage during the Soviet era is conditionally divided into several stages. The first stage is related to the collectivization and creation of «Stalin collective farms»; the second stage, which lasted during 1934–1939, was marked by the destruction of cathedrals and monasteries in Kiev, Poltava, Odessa, Kamianets-Podilskyi and other cities; the next phase, which is within the chronological boundaries of the World War II, was the elimination of a number of prominent ecclesiastical and civilian monuments; the next (post-war) stage announced a new offensive on religion and the Church. In the chronological boundaries of the indicated stages, the sequence of the destruction of the cult buildings of Hlukhiv is fit.

Against the background of national trends in religious relations between the state and the church, the question of restoration of worship in the Pokrovska Church in the village Hodunivka of Hlukhiv district in the postwar period. It is a relevant petition of the faithful of the Pokrovska religious community (1947) to the regional power structures. Authorization to hold church services at this time is likely to be an exception to the rule, which affirms the thesis that local decision-making (both positive and negative) is highly dependent on the personal position of the leader in charge of the designated area of work.

For the first time, an archival document containing interesting information about the technical condition of the Pokrovska Church in the village Hodunivka of Hlukhiv district in the postwar period, carrying out necessary repairs, statistics on the number of religious communities and holding worship services, etc. A brief mention of the fate of the church during the second half of the twentieth century to date.

Key words: Hlukhiv, stage, monuments, historical and cultural heritage, church, petitions, religious community, power, decision, conclusion, document.

REFERENSES

1. Akulenko, V.I. (1991). *Okhorona pamiatok kultury v Ukraini (1917–1990)* [Protection of cultural monuments in Ukraine (1917–1990)]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
2. Vecherskyi, V.V. (2002). *Vtracheni obiekty arkhitekturnoi spadshchyny Ukrainy* [Lost objects of architectural heritage of Ukraine]. Kyiv: NDIPTIAM. [in Ukrainian].
3. Hevryk, T. (1987). *Dereviani khramy Ukrainy: shedevry arkhitektury* [Wooden temples of Ukraine: masterpieces of architecture]. New-York: Ukrainyskyi muzei. [in Ukrainian].
4. Nestulia, O.O. (1995). *Dolia tserkovnoi starovyny v Ukraini: 1917–1941 rr.* [The fate of church antiquity in Ukraine: 1917–1941]. Kyiv. [in Ukrainian].

5. Syrokhman, M.V. (1999). *Vtracheni tserkvy Zakarpattia [Lost churches of Zakarpattia]*. Toronto–Uzhhorod. [in Ukrainian].
6. Vecherskyi, V.V. (2008). Naivyznachnishi arkhitekturni pamiatky pivnichnoi Hlukhivshchyny [The most famous architectural monuments of northern Hlukhiv region]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, issue 7, pp. 73–79. [in Ukrainian].
7. Smolii, V. (Ed.). (2017). *Zvid pamiatok istorii ta kultury Ukrainy. Sumska oblast [A collection of monuments of Ukraine's history and culture. Sumy region]*. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv, m. Kyiv (dali – Ts-DIAK), f. 127, op. 1015, spr. 57.
9. Ts-DIAK, f. 127, op. 1016, spr. 53.
10. Ts-DIAK, f. 127, op. 1012, spr. 663.
11. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (dali – DASO), f. 1190, op. 3, spr. 268.
12. DASO, f. r-2196, op. 12, spr. 10.
13. Religioznoye organizatsii v SSSR v gody Velikoy Otechestvennoy voyny (1943–1945 g.) (1995). [Religious organizations in the USSR during the Great Patriotic War (1943–1945)]. *Otechestvennyye arkhivy*, 3. [in Russian].
14. Zaika, V.V. (2008). Sviatyni Hlukhivshchyny [Shrines of the Hlukhiv region]. *Sivershchyna v istorii Ukrainy*, issue 7, pp. 132–133. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 23.03.2020 р.
Рекомендована до друку 27.04.2020 р.*

УДК 378.4(477.52)«197»

I.B. Мошик

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЛУХІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ В 70-ті роки ХХ СТ.

Педагогічна освіта – це відкрита система, оскільки між нею і соціальним середовищем йде постійний обмін людьми та інформацією. Саме її відкритість забезпечує динамічність функціонування і розвиток суспільства. Політичні, соціально-економічні, культурологічні чинники позначаються на освіті, на підготовці педагогічних кадрів.

На основі залучення до наукового обігу маловідомих фактів, матеріалів і документів у статті проаналізована діяльність Глухівського державного педагогічного інституту у 70-ті роки ХХ ст. з метою використання його досвіду роботи в процесі формування нової української вищої школи.

Вивчення форм, засобів та змісту науково-педагогічного процесу зазначеного вишу доповнює, уточнює і збагачує знання про перебіг освітніх процесів у вищій школі України у визначений період, дає можливість стверджувати про певну трансформацію вищої освіти у 70-ті роки, яка позначилася покращенням матеріальної бази вишів, залученням нових форм і методів роботи, поліпшенням якості викладацького складу та певного підвищення рівня престижності професії педагога. Водночас на систему вищої педагогічної освіти вплинули особливості розвитку тогочасного суспільства, зумовлені командно-адміністративними методами управління.

Розгляд розвитку теорії і практики виховання студентів на прикладі конкретного вишу і в конкретний період дає змогу об'єктивного аналізу зовнішніх соціокультурних умов, внутрішніх чинників педагогічного процесу, осмислення тенденцій та суперечностей системи в цілому, історичного аналізу логіки побудови виховного процесу, враховуючи роль, яку вони відігравали у формуванні особистості.

Дослідження питань підготовки педагогічних працівників регіональними вишами в недалекому минулому дає змогу використання досвіду їх діяльності у вирішенні проблеми престижності спеціальності та залучення до учительської професії дійсно зацікавленої, перспективної молоді.

Ключові слова: Глухівський державний педагогічний інститут, студентський контингент, навчальний процес, науково-педагогічна робота, формування особистості.

В останні роки в Україні спостерігається процес зменшення інтересу абітурієнтів до педагогічних спеціальностей. Зазвичай, вступ до педінституту ставиться не в першочерговому пріоритеті, а як остання гавань, де можна пришвартуватися на чотири-п'ять років після шкільного життя та отримати диплом про вищу освіту, який є лакмусовим папірцем престижності серед широкого загалу. Така суспільна тенденція обумовлює збільшення кількості населення з вищою освітою, однак реальне зменшення зацікавлених висококваліфікованих кадрів, які реалізують свій педагогічний потенціал, що поступово спричиняє не тільки меншовартісність професії, а й галузеві проблеми дефіциту реальних кадрів.

Дослідження питань підготовки педагогічних працівників регіональними вишами в недалекому минулому дає змогу використання їх досвіду у вирішенні проблеми престижності спеціальності та залучення до учительської професії дійсно зацікавленої, перспективної молоді.

У сучасній історичній науці проблемі підготовки педагогічних кадрів присвячена значна кількість наукових праць, в яких розкриваються різноманітні аспекти діяльності педвишів у різні періоди їх існування. Інформацію за означеною темою можна отримати у роботах І.О. Кліцакова [1], В.К. Майбороди [2;3], А.А. Абакумова [4], І.П. Ящука [5], Ю.І. Чирви [6], В.І. Белашова, М.П. Гурця, В.В. Заїки [7]. Утім, на сьогодні відсутнє цілісне історико-педагогічне дослідження, у якому в обраних хронологічних межах комплексно та системно аналізувалася діяльність конкретного вишу.

Розвиток вищої освіти в Україні у 70-х роках ХХ ст. характеризувався пошуками більш досконалих форм, термінів навчання та його змістовного наповнення. Повільно, з труднощами, але неухильно педагогіка, а за нею і освітянська практика відходили від тоталітаризму. Цьому сприяли відповідні зміни у суспільно-політичних процесах, так звана відлига, прогресивний дисидентський рух тощо. І хоча компартійна система ще досить міцно самозберігалася, зокрема й через вищу освіту, внести свіжу, творчу думку у педагогічні технології прагнули як науковці, так і передові освітяни, зокрема і викладачі ВНЗ.

Приблизно з 60–70-х років ХХ ст. почався процес поступової видозміни цілей, завдань, характеру, функцій освіти, форм її надання, ролей тих, хто навчається, і тих, хто навчає, значення освіти в житті людини й суспільства. У 70–80-х роках ХХ ст. розвиток вищої освіти в країні визначався основною тенденцією, яка була сформульована в рішеннях з'їзду КПРС – підвищити якість підготовки фахівців. У постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вищої освіти в країні» (1972) були визначені шляхи поліпшення керівництва вищими навчальними закладами та координації їхньої діяльності. У системі вищої педагогічної освіти відбувалися в цей період серйозні кількісні та якісні зміни. Тривав процес укрупнення педагогічних вишів, реорганізації інститутів, що не мали в своєму розпорядженні міц-